

І.Р. АЛЕКСЕЄНКО

Видавництво «Наукова думка» Національної академії наук України
вул. Терещенківська, 3, Київ, 01601, Україна

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА» НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

У листопаді 2012 р. вистовнюється 90 років від часу утворення Видавництва «Наукова думка» Національної академії наук України.

Біля джерел Видавництва «Наукова думка» стояв видатний орієнталіст, історик, письменник, перекладач і організатор науки академік Агатангел Юхимович Кримський, тодішній неодмінний секретар Української академії наук та голова історико-філологічного відділу. Саме з його ініціативи внаслідок злиття трьох самостійних редакцій, що діяли при кожному відділі Академії, було утворено Редакційно-видавничу комісію Академії, від якої бере свій початок Видавництво. Уже за кілька місяців після заснування Комісія випустила друком перші книги, а всього в 1923 р. було видано 16 назв книг загальним обсягом 147,5 обл.-вид. арк.

Майбутнє країни ставило перед вітчизняною наукою завдання посилити фундаментальні й прикладні дослідження, які мали бути підґрунтям її розвитку.

Із розширенням тематичних досліджень, ростом наукових кадрів Академії закономірним стало й виділення Видавництва у самостійну установу, яка з 1927 р. почала функціонувати як Видавництво АН УРСР.

Відтоді розпочалося постійне зростання кількості назв книг, що видавалися, їхніх обсягів і тиражів. Протягом 1928–1932 рр. побачило світ 351 видання загальним обсягом 3,76 тис. обл.-вид. арк. При цьому значно

збільшився випуск монографій і тематичних збірників. Поступово відбувався і перерозподіл кількості видань на користь природничих і технічних наук, що відповідало структурі наукових досліджень в Академії.

За перше десятиріччя видавничої діяльності вийшли друком ґрунтовні праці відомих українських учених — економістів М.В. Птухи та К.Г. Воблого, історика Д.І. Багалія, філологів А.Ю. Кримського, О.О. Шахматова, математиків Д.О. Граве, М.П. Кравчука, мікробіолога Д.К. Заболотного, ботаніка М.Г. Холодного. Теоретичні основи електрозварювання заклали дослідження Є.О. Патона та його учнів, результати яких Видавництво видрукувало в 1931–32 рр.

У 1933 р. разом зі створенням нового колегіального органу — Редакційно-видавничої ради — поліпшується організація видавничої справи в Академії, зростає штат Видавництва. Його діяльність спрямовується на збільшення випуску актуальної наукової літератури, на покращення її художнього оформлення та поліграфічного виконання.

Упродовж 1932–37 рр. було випущено 450 книг обсягом 7 тис. обл.-вид. арк. Опубліковано праці з історії, археології, філології, фольклористики. Серед їхніх авторів — В.П. Затонський, Є.С. Шаблювський, О.І. Білецький. У 1939 р. до 125-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка вийшли перші два томи десяти томного академічного зібрання його творів.

Тематика видань у галузі природничих і технічних наук того часу виразно свідчить про помітне розгортання в Академії фундаментальних і прикладних досліджень. Побачили світ праці С.В. Серенсена, А.Д. Коваленка, присвячені проблемам міцності. У низці публікацій було відображено досягнення українських учених, що мало світове значення, — перше в СРСР розщеплення атомного ядра в 1932 р., яке здійснили в Українському фізико-технічному інституті (Харків) К.Д. Синельников, О.І. Лейпунський, А.К. Вальтер, Г.Д. Латишев.

Значний вплив на подальший розвиток природничих наук мали опубліковані Видавництвом праці О.О. Богомольця, О.В. Палладіна, Р.В. Чаговця, С.М. Гершензона, Р.Є. Кавецького.

У 1940 р. Видавництво випустило у світ 106 видань обсягом 1,38 тис. обл.-вид. арк. У той період друкували 20 наукових журналів і періодичних збірників, зокрема «Вісті АН УРСР», «Фізичні записки», «Медичний журнал», «Народна творчість».

У важкі роки Другої світової війни Видавництво продовжувало свою діяльність. Евакуйоване в столицю Башкирії м. Уфу, воно вже 1942 р. видало працю О.О. Богомольця «Деякі підсумки лікувального застосування антиретиккулярної цитотоксичної сироватки», а в 1944 р. — працю «Вітамін К» за редакцією О.В. Палладіна. Ці та інші книги Видавництва з фізіології та медицини допомогли медикам-практикам ефективно застосувати нові препарати й методи лікування, що врятувало життя багатьом захисникам країни.

Повернувшись до Києва разом з Академією в 1944 р., Видавництво того самого року випустило у світ 17 праць обсягом 162 обл.-вид. арк. За кілька років було досягнуто довоєнний рівень щодо кількості видань; у 1950 р. надруковано 210 назв обсягом 1,65 тис. обл.-вид. арк.; поліпшено структуру Видавництва: утворено три галузеві редакції — суспільних наук, технічних наук, біології та медицини.

Помітним явищем у роботі Видавництва наприкінці 50-х — на початку 60-х років стала публікація творів всесвітньо відомих учених, які працювали в Україні або діяльність

Агатангел Юхимович Кримський

яких була тісно пов'язана з розвитком вітчизняної науки, — М.В. Остроградського, В.І. Вернадського, О.О. Богомольця, Д.К. Заболотного, М.М. Крилова, М.Д. Стражеска, В.П. Філатова. Цей перший досвід у підготовці видань вибраних праць учених удосконалюється й розвивається до сьогодні.

На початку 60-х років обсяги друкованої продукції Видавництва зросли проти рівня 1950 р. більш ніж удвічі, а тиражі — втричі.

У 1964 р. Видавництво АН УРСР було реорганізоване й перейменоване на Видавництво «Наукова думка».

Удосконалюється структура Видавництва, збільшується його штат, створюються нові редакції, розширюються виробничі площі. Усе це сприяло подальшому зростанню випуску актуальної наукової літератури.

Єдину серед видавництв України редакцію науково-популярної літератури було створено в «Науковій думці» у 60-х роках. Її головним завданням стало пропагування досягнень учених Академії наук України. Серед її авторів — академіки М.М. Амосов, В.Г. Бар'яхтар, О.І. Ахієзер, О.С. Давидов, Л.А. Кульський та ін.

У 1972 р., у рік святкування 50-річчя Видавництва, побачили світ 862 наукові видання обсягом 9,84 тис. обл.-вид. арк., що майже втричі перевищувало рівень 1960 р.

Президент МАН академік НАН України Б.Є. Патон вручає диплом переможця Міжнародного конкурсу на кращий науково-видавничий проект «Научная книга» авторів — академіку НАН України В.Г. Бар'яхтару та видавцеві — генеральному директору Видавництва «Наукова думка» НАН України І.Р. Алексєенку. Праворуч — голова Науково-видавничої ради НАН України академік НАН України Я.С. Яцків

Видруковано академічні видання творів класиків української літератури — Г.С. Сковороди, І.П. Котляревського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, П.А. Грабовського, І.С. Нечуя-Левицького, опубліковано восьми томну «Історію української літератури».

У 70-х роках у зв'язку з розвитком наукових досліджень Академії, створенням нових дослідницьких установ, організацією наукових центрів у Донецьку, Львові, Харкові, Одесі, Дніпропетровську Видавництво приділяло велику увагу випуску узагальнювальних фундаментальних монографій і багатотомників з магістральних напрямів науки. У 1980 р. було завершено публікацію видання «Словник української мови» в 11 томах. Уперше у вітчизняному книгодрукуванні розпочато випуск біографічних довідників: «Фізика», «Астрономи», «Математики, механіки», «Біологи», «Хіміки», «Геологи, географи».

«Наукова думка» випустила також академічні зібрання творів Лесі Українки в 12 томах, Г.Ф. Квітки-Основ'яненка в 7 томах. У

1986 р. завершено видання 50-томного зібрання творів І.Я. Франка. З 1982 р. Видавництво розпочало публікацію книг із серії «Бібліотека української літератури», яка стала досить популярною серед шанувальників українського красного письменства. У 2000 р. через фінансові труднощі випуск серії було призупинено. Однак слід зауважити, що з 1982 р. було надруковано праці 59 українських класиків, тираж яких коливався від 200 тис. на початку виходу серії до 5 тис.

Особливо широкої популярності в 60–80-ті роки минулого століття набули видання спеціалізованої редакції довідникової літератури. Серед них — шеститомник «Свойства металлов и сплавов», «Справочник радиолобителя», «Рідкісні та зникаючі рослини і тварини України», «Біологія».

Чимало авторів і авторських колективів книг, випущених «Науковою думкою», були удостоєні найвищих премій СРСР та України. Значна кількість книг Видавництва нагороджена дипломами конкурсів «Мистецтво книги».

У 1988 р. «Наукова думка» випустила понад 1000 назв наукових видань загальним обсягом 14,5 тис. обл.-вид. арк. і тиражем понад 5 млн примірників. Серед них — 49 наукових журналів обсягом 4,4 тис. обл.-вид. арк. і тиражем понад 1 млн примірників. На цей час Видавництво за чисельністю працівників і за обсягом продукції було третім у світі після «Pergamon Press» (США) та «Наука» (Росія).

На початку 90-х років, у складні часи перебудови, «Наукова думка» опинилася в кризовій ситуації, типовій на той час для будь-якої масштабної структури. Загальнодержавні економічні труднощі позначилися й на науковому книговидаванні. Це був важкий період для колективу Видавництва, але за допомогою Президії НАН України воно цю кризу пододало.

У пошуках власного місця на теренах українського книговидавання «Наукова думка» розпочала випуск навчальних посібників, підручників для школярів та студентів вищих навчальних закладів із залученням до їх написання провідних учених НАН України.

Незважаючи на труднощі економічного життя, Видавництво зберегло редакцію словників, що у співпраці з провідними науковими установами НАН України забезпечує випуск словникової літератури, попит на яку в Україні з кожним роком лише зростає.

Саме співпраця з ученими-мовознавцями Академії, особливо у сфері української наукової термінології, стала поштовхом для проведення співробітниками Видавництва наукових досліджень у галузі мовознавства. Ідеться, зокрема, про розроблення теоретичних основ лексикографічного опрацювання термінологічної (наукової) літератури, діяльність у педагогічній та науково-технічних сферах. Частина співробітників «Наукової думки» стала аспірантами установ НАН України та успішно захистила кандидатські дисертації. 2006 року Видавництву було надано статус науково-виробничого підприємства. Нині у «Науковій думці» працюють 4 кандидати наук. На базі Видавництва проводяться республіканські науково-практичні

конференції в галузі української наукової термінології.

Упродовж останніх років Видавництво щорічно випускає 60–90 назв книжок обсягом 1,5–2,0 тис. обл.-вид. арк.

Про високий рівень фахівців «Наукової думки» свідчать регулярні перемоги наших видань на республіканських та міжнародних книжкових форумах. Зокрема, I том «Історії української культури» було визнано найкращою книгою України 2001 р. на найпрестижнішому вітчизняному Львівському книжковому форумі, «Гран-прі» Міжнародного конкурсу «Научная книга» Міжнародної асоціації академії наук у 2010 р. отримало видання «Неорганическое материаловедение».

За результатами опитування фахівців книговидавничої галузі Видавництво неодноразово визнавали найкращим у країні. За результатами Всеукраїнського читачко-експертного опитування «Книжки незалежного 15-річчя, які вплинули на український світ» Видавництво визнано одним із десяти найпопулярніших в Україні.

Сьогодні «Наукова думка» реалізує три видавничі проекти:

- випуск фундаментальних узагальнювальних наукових монографій українських учених, головним чином за проектом «Наукова книга»;
- публікація історико-культурної спадщини українського народу. У рамках цього проекту, зокрема, виходять у світ такі суспільно значущі видання, як «Історія української культури» та «Енциклопедія історії України»;
- видання літератури, розрахованої на найширше коло читачів. Тут виходять у світ книги програми «Словники України» та серії «Бібліотека школяра», академічні зібрання творів класиків української літератури, підручники й посібники для вищої школи.

Оглядаючи весь 90-річний шлях Видавництва «Наукова думка», можна впевнено сказати, що незалежно від політичних та економічних криз воно завжди відчувало себе видавництвом Національної академії наук України, а головним призначенням вважало випуск наукової літератури.